

Description of Chariots at Jagannatha Puri

——
रथविश्लेषणम्

——
Document Information

Text title : Ratha Vishleshanam

File name : rathavishleShaNam.itx

Category : misc, article, pradIptakumArananda

Location : doc_z_misc_general

Author : (Copyright) Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orissa pknanda65 at gmail.com

Transliterated by : Pradipta Kumar Nanda

Proofread by : Pradipta Kumar Nanda

Description/comments : Description of chariots at Jagannatha Rathayatra

Acknowledge-Permission: (Copyright) Pradipta Kumar Nanda

Latest update : July 17, 2021

Send corrections to : sanskrit@cheerful.com

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

July 17, 2021

sanskritdocuments.org

రథవిశేషణమ్

లేఖకః - నన్దప్రదీప్తకుమారః

శ్రీక్షేత్రే రథయాత్రా విశ్వప్రసిద్ధా । బహు పురాతనీ రథసంస్కృతిః । అస్మాకం భారతవర్షే
వైదికకాలాదారభ్య రథనిర్మాణస్య పరంపరా వర్తతే । పుర్యాస్యం త్రిషు రథేషు ౨౧౦౮౮
కాష్ఠఖణ్డాని వ్యవహ్రాయన్తే । తేషు షాశీ-ధౌరా-అసన-శాల్యశీ-దేవదారు-పాలధుఆ-
కాంస-మహానిమ్బ-వృక్షాణాం ప్రముఖభూమికా వర్తతే । ఇమే వృక్షాః నయాగడ-
దశపల్లా వనవిభాగేన ప్రదీయన్తే । వైశాఖ-శుక్ల-తృతీయా అథవా అక్షయతృతీయా-
దివసాత్ ప్రతివర్షం నవీన-రథనిర్మాణస్య శుభారమ్భో జాయతే । శిల్పశాస్త్ర-మానసార-
అపరాజితపుచ్చా-శుల్కసూత్ర-మయమత-విశకర్మప్రకాశ- శిల్పసారసంగ్రహాదిషు గ్రన్థేషు
రథనిర్మాణస్య వర్ణనం లభ్యతే । శిల్పశాస్త్రానుసారం నన్దిఘోషాదిరథానాం నిర్మాణం
భవతి । దేవీ చర్చికా రథనిర్మాణస్య ఇష్టదేవీ । శ్రీనహర (రాజగృహస్య)
సమ్ముఖే ఇయం దేవీ విరాజమానా । తత్ర రథఖలాం (రథనిర్మాణస్థానమ్) నిర్మాయ
రథనిర్మాణకార్యం జాయతే । రథనిర్మాణే యే జనాః నియుక్తా భవన్తి తేషు
విశ్వకర్మ(వర్ధకీ)-కర్మకార-రూపకార-చిత్రకార-నూచీకార-భోజనేవకాః ప్రముఖాః । తే
నిర్మాతారః పారంపరిక-హస్త-అగులి-మానేన రథనిర్మాణం కుర్వన్తి ॥

౧ - నన్దిఘోషః

నన్దిఘోషః శ్రీజగన్నాథస్య స్వస్థనమ్ । అస్య నన్దిఘోషస్య గరుడధ్వజ-చక్రధ్వజ-
కపిధ్వజభేదేన నామాని ప్రసిద్ధాని । అయం రథః ఇన్ద్రప్రదత్తః । రథరత్నం స్పటికమ్ ।
విశ్వకర్మా అస్య నిర్మాతా । ౩౩ హస్త X అంగుల = ౪౪ ఫుట ౩ ఇచ్చ ఉచ్చ-పరిమితే
అస్మిన్ రథే ౮౩౨ సంఖ్యకాని కాష్ఠాని వ్యవహ్రాయన్తే । అస్య షోడశసిద్ధి-పరిమితాని
౧౬ చక్రాణి, ౧౬ అరాశ్చ భవన్తి । ప్రతిచక్రస్య వ్యాసః ౭ ఫిట్ । దైర్ఘ్య-ప్రస్థౌ ౩X
ఫుట్ । రథపీఠస్య క్షేత్రఫలః ౧౨౨X ఫుట్ । భూమేః దధినౌతి-ఉచ్చతా ౨౪
ఫుట్ । పీఠలోహితో రథావరణః । హిరణ్యగర్భః దధినౌతిః । తత్ర జీవ-పరమా
శుకపక్షియుగలౌ । దారుకః రథ-సారథిః । చత్వారో ఘోటకాః శంఖ-శ్వేత-బలాహక-
హరిదశ్వాః శుభ్రాః । రథరజ్జుః శంఖచూడః । నభ-వ్యోమ-ఆకాశాని త్రయః కలశాః ।

కలశోపరి శూన్యచక్రస్య నామ సుదర్శనమ్ | పతాకా త్రైలోక్య మోహినీ | ధ్వజవిహ్నం
హనుమాన్ | శంఖ-చక్రే రథాయుధే | షోడశదలాకృతిః భద్రపీఠః | చన్ద్రాతపనామ
కనకముణ్ణీ | సమ్ముఖద్వారస్య చిత్రం కల్పవృక్షస్య ద్వే పత్రే | ఉత్సవమూర్తీ వాసుదేవ-
మదనమోహనౌ | జయ-విజయౌ ద్వారపాలౌ | కుముద-కుముదాక్షౌ ప్రతిహారౌ |
రథరక్షకౌ ఇన్ద్ర-గరుడౌ | భైరవ-నరసింహ-గరుడ-వాసుదేవాః రథపాలాః | రథాధిపౌ
వైనతేయః | రథదేవతా నృసింహః | శీర్షదేవతా కల్యాణసుందరః | చరదేవౌ వరాహ-
నృసింహౌ | సమ్ముఖ పార్శ్వదేవతాః బ్రహ్మాన్య-సప్తర్షయః | పృష్ఠభాగదేవతాః నృసింహ-
రామ-నారాయణాః | వామభాగదేవతాః త్రివిక్రమ-హనుమత్-రుద్రాః | దక్షిణే వరాహ-
కృష్ణ-గోపినాథాః | రథదేవీ యోగమాయా | రథభైరవ ఏకపాత్ | రథశక్తి ఏమలా
-విరజే | రథయక్షః హర్యాక్షః | రథగన్ధర్వః వైధృతిః | రథ-సమ్ముఖే ఫులమోచి ఉర్వశీ,
పృష్ఠే కనకమణ్ణరీ కామమణ్ణరీ, వామే ప్రైమమణ్ణరీ చమ్పకమణ్ణరీ, దక్షిణే అనంగమణ్ణరీ
భ్రమరమణ్ణరీ చేమాః సర్వాః రథాసీనా అప్పరసస్తథా నారద-దేవల-వ్యాస-శుక-పరాశర-
వశిష్ఠ-విశ్వామిత్ర-రుద్రాః ఋషయశ్చ నన్దిఘోషే విలసన్తి ||

౨ - తాలధ్వజః

తాలధ్వజరథస్య నాయకః దేవాధిదేవో బలదేవః | అస్య లాంగలధ్వజ ఇతి నామాన్తరమస్తి
| రథరత్నం మర్కతమ్ | మయదానవః అస్య నిర్మాతా | ౩౨ హస్త ౧౦౦౦గుల అథవా
౩౯ ఫుట్ ౪ ఇచ్ఛా ఉచ్చమాన-విశిష్టేఽస్మిన్ రథే ౭౬౩ కాష్ఠఖణ్డాని వ్యవహ్రియన్తే
| చతుర్దశభువనసంజ్ఞకాని అస్య ౧౪ చక్రాణి, ౧౪ ఆరాశ్చ సన్తి | చక్రవ్యాసః ౬ ఫుట్
| రథపీఠో మేరుకైలాశ-సంజ్ఞకః ౩౪ ఫుట్ దైర్ఘ్య-ప్రస్థవిశిష్టః అష్టదలపద్మాకారశ్చ |
క్షేత్రఫలః ౧౧౫౬ ఫుట్ | రథావరణః నీలలోహితః | దధినౌతేర్నామ భువనకోషః
| ఆస్మిన్ సుపర్ణ-ద్వాసుపర్ణౌ శుకపక్షియుగలౌ | చన్ద్ర-సూర్య-విద్యుతః కలశత్రయః
| కలశోపరి శూన్యచక్రం కాలసంహారః | పతాకా ఊన్మనీ | ధ్వజే తాలచిహ్నమ్
| రథరక్షకాః వాసుదేవ-భాస్కర-రుద్రాః | హల-ముసలౌ రథాయుధే | తీవ్ర-ఘోర-
దీర్ఘత్రమ-స్వర్ణనాభాః చత్వారో ఘోటకాః కృష్ణవర్ణాః | రథరజ్జుర్వాసుకీః | బ్రహ్మ-శివౌ
రథశక్తీ | చన్ద్రాతపః కనకమేఖలః | సమ్ముఖద్వారచిత్రం పంచాపత్రవిశిష్టం తాలపత్రమ్
| రామ-కృష్ణ-గోపాలాః ఉత్సవమూర్తయః | సుశీల-అశిశిలౌ ప్రతిహారౌ | రథపాలః
ఆదిశేషః | రథాధిపః బృహన్నాస్యసః | శీర్షదేవతా అనన్తనాగః | చరదేవౌ బ్రహ్మ-శివౌ
| గణేశ-కార్తికేయ-మృత్యుంజాయ-సర్వమంగలా-ప్రలంబారి-హలాయుధ-నాటామృర-
ముక్తేశ్వర-శేషదేవాః నవపార్శ్వదేవతాః | రథదేవీ కేతుభద్రా | భైరవః క్షేత్రపాలః | రథశక్తి
జయదుర్గా శూలినీ దుర్గా చ | రథయక్షః ప్రచణ్డః | జయూ-విజయూ-చణ్డీ-చణ్డరూపా-

నన్దా-ఆనన్దా-సనన్దా-తిలోత్తమాః అష్టౌ అపసరసః | అంగిరా-పులహ-పులస్త-కృష్ణ-ముద్గల-
ఆత్రేయ-కాశ్యప-ఆసప్తయః అష్టౌ ఋషయః తాలధ్యజే నివసన్తి ||

3 - దేవదలనః

దేవదలనస్య నాయికా దేవీ సుభద్రా | అస్య రథస్య దర్పదలన ఇతి నామాన్తరమస్తి |
రథరత్నం మాణిక్యమ్ | కాలనేమీ అస్య నిర్మాతా | 3౧ హస్త వా3౭ ఫుట్ ౬ ఇచ్ఛా
అస్య ఉచ్చతా | ౫౯3 కాష్ఠఖణ్డాని అస్మిన్ రథే వ్యవహృతాని | అస్య రాశిస్వరూపాణి
౧౨ చక్రాణి, ౧౨ ఆరాశ్చ సన్తి | చక్రవ్యాసః ౫ ఫుట్ | రథపీఠః కామ్పిల్యః 33
ఫుట్ దైర్ఘ్య-ప్రస్థవిశిష్టః సహస్రదలపద్మాకారః | క్షేత్రఫలః ౧౦౮౯ ఫుట్ | రథావరణః
కృష్ణలోహితః | హిరణ్మయీ దధినౌతిః | అత్ర శ్రుతి-స్మృతీ శుకపక్షియుగళౌ | పరా-
అపరా-వైఖర్యః త్రయఃకలశాః | దీప్తనామా శూన్యచక్రమ్ | నాదామ్బికా వైజయన్తి
| శుభ్రపద్మం ధ్వజసంకేతః | రథాయుధౌ పద్మ-కల్తారౌ | వీరఘణ్ణః చన్ద్రాతపః |
సమ్ముఖద్వారే పచ్ఛాలతాకార-చిత్రమ్ | రథాధిశ్వరౌ సుభద్రా-సుదర్శనౌ | ఉత్సవమూర్తిః
జయదుర్గా | గంగా-యమునే ద్వారపాలే | సారథిః అర్జునః | రోచికా-మోచికా-జితా-
అపరాజితాః చతస్ర అశ్వాః రక్తవర్ణాః | స్వర్ణచూడః రథరజ్జుః | విమలా-దుర్గా-వారాహీ-
చాముణ్ణా-భువనేశ్వరీ-హరచణ్డీ-జయదుర్గా-సర్వమంగలా-ఉగ్రతారాః నవ-పార్శ్వదేవ్యః
రథస్య | భృగు-సుప్రభ-వజ్ర-శృంగి-ధ్రువాః రథ-ఋషయః | మనోరమా-తిలోత్తమే
ప్రతిహారే | రథరక్షకే ఉగ్రచణ్డా-చన్ద్రఘణ్ణే | రథపాలో హరిహరః | రథాధిపా వనదుర్గా |
రథదేవతా మహామంగలా | రథదేవీ చన్ద్రఘణ్ణా | భైరవో ఘణ్ణాకర్ణః | యక్షః కింజ్వల్కికః
| గన్ధర్వః హో హో | ఏతాః దేవతాః దేవదలనే విరాజన్తే తరామ్ | అలం పల్లవితేన | జయ
జగన్నాథ ||

- నన్దప్రదీప్తకుమారః

Written by Dr. Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orisa pknanda65 at gmail.com

Description of Chariots at Jagannatha Puri

pdf was typeset on July 17, 2021

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

